

Rasfrågan i nordamerikansk idrott

Peter Dahlén

Institut for informations- og medievitenskap, Universitetet i Bergen

Publicerad på Internet, www.idrottsforum.org (ISSN 1652-7224) 2005-04-05

Copyright © Peter Dahlén 2005. All rights reserved. Except for the quotation of short passages for the purposes of criticism and review, no part of this publication may be reproduced, stored in a retrieval system, or transmitted, in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise, without the prior permission of the author.

Kombinationen av USA som en garant för frihet och demokrati å den ena sidan, och den moderna tävlingsidrottens postulerade ideal om rättvisa tävlingar öppna för alla ("fair play") å den andra, borde borga för att alla i idrottsnationen USA ges samma möjlighet att mäta sina krafter och vinna framgång på idrottens arenor. Att så inte varit fallet i ett historiskt perspektiv påvisas övertygande i en magnifik antologi redigerad och kommenterad av David K. Wiggins och Patrick B. Miller, *The Uneven Playing Field. A Documentary History of the African American Experience in Sport* (University of Illinois Press 2003). Wiggins och Miller har samlat en mängd dokument från olika perioder som de först kommenterar och sätter in i ett tidsmässigt, samhälleligt och idrottspolitiskt sammanhang, varefter vi får ta del av utdrag från dessa dokument, bestående av allt från tidningsartiklar, debattböcker och essäsamlingar till historiska framställningar, biografier och självbiografier. Stor plats vigs åt texter och kommentarer av svarta intellektuella, forskare, folkbildare och reformsträvare och deras syn på idrottens betydelse för relationen mellan svarta och vita, för den afro-amerikanska kulturen och för kampen för rättvisa, jämlikhet och sann demokrati i social, politisk och ekonomisk bemärkelse.

Syftet med denna imponerande dokumentsamling är att visa hur afro-amerikaner länge och på olika sätt kommit att uteslutas ur den etablerade nordamerikanska idrottsgemenskapen, genom formella såväl som informella lagar, regler och bestämmelser.

Länge rådde i USA samma typ av rasdiskriminering som den i Sydafrika. Rasdiskriminering syftar här på åtgärder av politisk, ekonomisk eller social natur, varigenom man inskränker rättigheterna för vissa invånare i ett land på grund av deras rastillhörighet, något som ofta leder till så kallad rasåtskillnadspolitik (jfr "apartheid").

Boken är kronologiskt och delvis tematiskt upplagd med följande periodindelningar: 1) Tiden före och under inbördeskriget 1861–1865. 2) Den tidiga "Jim Crow"-eran fram till första världskriget, 1865–1915. 3) Mellankrigstiden med dess parallella vita och svarta idrottsgemenskaper. 4) Kampen för rasreformer inom idrotten under 1920- och 1930-talet. 5) De-segregeringen av idrottslivet under 1940- och 1950-talet. 6) Idrotten, Medborgarättsrörelsen och "Black Power" under 1960- och 1970-talen. 7) Framsteg, pro-

test och alienation i "idrottsfabriken" från 1970-talet och framåt. 8) Svart kulturkritik: rasrelationer och idrott vid ingången till 2000-talet.

Jag kommer här att i stort sett följa detta upplägg.

Tiden före och under inbördeskriget 1861–1865

Vid tiden för inbördeskriget hölls cirka 4 miljoner svarta som slavar; ytterligare en halv miljon svarta som betraktade sig som fria kom även de att plågas av rasism och diskriminering. I egenskap av slavar var de svarta livegna och bokstavligen sina vita herrars ägodelar, och de svarta betraktades i allmänhet som dumma, lata, slöa, oföretagsamma och mindre vetande, på nivå med barn, vilket kom till uttryck i sättet att tilltala vuxna svarta män som "Boy" (som ett sätt att höja den egna självkänslan började svarta män så småningom att benämna varandra "Man", typ "Hey, Man ..." som en protest mot att slippa höra "Hey, you, Boy ...").

Tillvaron bestod av hårt arbete på bomullsfälten och annorstädes från tidig morgon till sen kväll och utrymmet för fri tid var ringa. Även den "fria" tiden var i hög grad styrd och reglerad av slavägarna. Innan president Abraham Lincoln upphävde slaveriet 1863 var därför möjligheterna små för den svarta befolkningen att utöva idrott. Vid olika festligheter kunde det, vid sidan av dans och sång, förekomma olika former av kraftmätningar män emellan i brottning och löpning. Även inom armén gavs det vissa möjligheter till tävlingar soldaterna emellan, men så mycket mer var det inte.

En utkomst inom mer organiserade former av idrott kunde i vissa fall erbjudas de svarta, men också då inom snäva ramar, på den vita härskekrasens premisser. En slavägare kunde exempelvis lära upp en talangfull yngling till jockey för att rida dennes hästar vid tävlingar runt om i sydstaterna.

Inom boxningen var Tom Molineaux en pionjär bland svarta idrottsmän. Molineaux, som var född 1784 och dog 1818, släpptes fri från sin slavägares bojor efter att ha vunnit matcher åt honom. För att kunna utöva sin idrott tog han sig till London, där han år 1810 gick en rad hårda matcher, bland annat mot den engelska mästaren Tom Crib, där Crib till slut stod som segrare. En returmatch mot Crib år 1811 utanför London, som även den vanns av Crib, sågs av cirka 20 000 människor, bland annat markisen av Queensberry, senare berömd för att ha reformerat boxningsporten med nya regler – introducerade 1867 – gällande bland annat bruk av handskar och begränsning av antalet ronder.

I samband med denna och andra av Molineaux' matcher i Englands gavs också prov på en gryende sportjournalistik, eftersom matcherna refererades utförligt av boxningsreportern med mera Pierce Egan (1772–1849), en föregångare inom sportjournalistiken. Egan, vars skrivelser var obligatorisk läsning för många moderna män ("men-about-town") i det tidiga 1800-talet, är mest känd för *Boxiana, or Sketches of Ancient and Modern Pugilism*. Då matcherna mellan Crib och Molineaux tilldrog sig vid tiden för revolutions- och Napoleon-krigen (England låg fram till 1815 i krig med Frankrike), samtidigt som Molineaux, i egenskap av både amerikan och svart, sågs som ett dubbelt hot mot den engelska manlighetens och nationens ära och virilitet, kom Egans skrivelser också att präglas

av patriotiska övertoner. I *The Unleven Playing Field* finns ett tre sidor långt utdrag ur *Boxiana* från 1812 om Molineaux, och som inleds med ett poem:

TOM MOLINEAUX:
The hero who to live in story,
In search of honour dares to roam,
And reaps a crop of fame and glory –
This is the warrior's harvest home.

Här omtalas Molineaux både som Hjalte och Krigare, gångbara symboler för dåkraftig och autonom maskulinitet även i dagens sportjournalistik.

Den tidiga ”Jim Crow”-eran 1865–1915

Som en reaktion på de svartas nyvunna frihet efter inbördeskriget bildades 1867 den rasistiska sydstatsorganisationen Ku Klux Klan. Deras raspolitiska agenda kom tio år senare att legitimeras av högsta instans.

Ett helt centralt begrepp i USA:s rasmässiga historia är nämligen ”Jim Crow”, vilket syftar på någon av de raslagar som drev igenom rasmässig segregering i de södra delstaterna från tiden för rekonstruktionsperiodens [Reconstruction period] slut 1877 till framväxten av medborgarrättsrörelsen på 1950-talet. Termen ”Jim Crow” var beteckningen på det showspel med ”neger”-sminkade vita artister [minstrel routine] som hade premiär 1828, skriven av författaren Thomas Dartmouth (”Daddy”) Rice och betitlad ”Jump Jim Crow”. Detta blev snart till en tradition – bland annat uppträdde den stora stjärnan och ”minstrel”-sångaren Al Jolson sminkad som svart, med obligatoriskt förstorade läppar och ögon, i den första ljudfilmen, *The Jazz Singer*, 1927. ”Jim Crow” kom vartefter att bli en beteckning på de svartas segregerade liv och underordning, och ett nedlåtande skymford för svarta i allmänhet. (Dessa uppgifter om upprinnelsen till begreppet ”Jim Crow” har jag hämtat från *Encyklopædia Britannica*.)

Det var ett beslut i USA:s Högsta domstol 1896 (i fallet *Plessy v. Ferguson*) som kom att sanktionera Jim Crow-lagarna. Det skulle dröja till 1954 innan samma domstol förklarade segregeringen inom skolväsendet som icke-konstitutionell och därefter vidtog åtgärder för att fjärna resterande Jim Crow-lagar som föreskrev rasmässig åtskillnad på offentliga transportmedel, teatrar, restauranger m.m.

På idrottens område kom Jim Crow bland annat till uttryck i de södra delstaternas vägran att spela mot baseball- eller fotbollslag från de norra delstaterna som hade svarta spelare i sin laguppställning. Detta ledde allt som oftast till att nordstatslag föll till föga och plockade bort de svarta spelarna i matcherna mot sydstatslag, under förevändning att de var skadade eller på annat sätt indisponibla.

Denna utestängning från det etablerade idrottsliv som styrdes av de vita ledde till att det växte fram en bokstavligen sär-skild, svart idrottsmarknad, med bland annat en egen base-

ball-liga, Negro League – samtidigt som många svarta i framför allt nordstaterna fortsatte att kämpa för rätten att delta i de stora ligorna tillsammans med de vita.

Det fanns under en period vissa möjligheter för svarta att spela i integrerade lag. Mellan åren 1883 och 1898 beräknades 55 svarta ha spelat i den professionella baseballigan. De tillhörde dock undantagen som bekräftade regeln om utestängning av de svarta, och vid ingången till 1900-talets beskars dessa möjligheter ytterligare. Bland många intressanta textdokument finns i *The Unleven Playing Field* ett utdrag från 1888 ur tidningen *The Sporting Life*, där en ledande svart baseballspelare och medborgaraktivist, Weldy Wilberforce Walker, kritiskt diskuterar ett beslut av ledningen för Tri-State League som han menade syftade just till att exkludera svarta spelare.

Åren kring sekelskiftet 1900 beskars möjligheterna för svarta att delta i det etablerade idrottslivet ytterligare. Exempelvis blev det nu betydligt svårare för svarta jockeys att verka. Även om det också var många kontroverser kring de svartas utbildningsmöjligheter fanns det dock en väl utvecklad idrottsverksamhet på många svarta läroanstalter inom högre utbildning (högskolor och universitet). Detta kom inte minst kvinnorna till del. Det finns få dokument bevarade rörande de svarta kvinnornas idrottsverksamheter åren kring sekelskiftet 1900, men det sparsamma material som existerar indikerar emellertid att kvinnor tillhörande den svarta medel- och överklassen i stort sett gavs samma möjligheter som vita överklasskvinnor, att de genom medlemskap i mer eller mindre exklusiva klubbar kunde utöva idrotter som bågskytte, tennis, ridning, croquet, golf och cykling. De svarta kvinnorna fick dessa möjligheter framför allt via utbildningar på svarta högskolor och medlemskap i organisationer som Young Women's Christian Association (YWCA). En liten skara mer rebelliska svarta kvinnor bekämpade könsmässiga konventioner genom att utöva förment manliga sporter som skytte, baseball och långdistans-gång.

Då andra dörrar ut till det vita samhället var stängda kom många svarta, reformsträvande intellektuella att betrakta idrotten som ett sätt för de svarta att utmärka och utveckla sig, såväl fysiskt som karaktärsmässigt, exempelvis vad gäller ledaregenskaper.

En av dem var historikern och sociologen W. E. B. Du Bois (1868–1963), med doktorssexamen från Harvard 1895 (på avhandlingen *The Suppression of the African Slave-Trade to the United States of America, 1638–1870*) och den mest betydande av de svarta protestledarna under första halvan av 1900-talet. Du Bois var central i bildandet 1909 av den ras-mässigt integrerade organisationen NAACP, National Association for the Advancement of Colored People, vars forskningsledare han blev. Du Bois blev också redaktör för dess tidning, *Crisis*, och kom via denna publicistiska plattform att utöva ett ojämförligt inflytande på den svarta medelklassen och progressiva vita under perioden som redaktör, 1910–1934. Du Bois förespråkade här utvecklandet av en svart litteratur och konst – ett svart estetiskt avantgarde – och uppmanade sina läsare att se ”Beauty in Black”, alltså skönheten i de(t) svarta, i deras livsformer och traditioner.

Trots sin kamp för integration fanns hos Du Bois också idén om en svart nationalism – ”Pan-Africanism” – som sträckte sig från USA och andra länder med vitt styre tillbaka till det stora hemlandet Afrika, allt baserat på tanken att alla människor som härstammade från Afrika hade ett gemensamt intresse i kampen för frihet och rättvisa. Den första Pan-Afrikanska kongressen hölls i London år 1900, och följdes av fyra kongresser mellan åren

1919 och 1927, alla med Du Bois som arkitekt. Du Bois' gärning skulle komma att få stor betydelse för framväxten av medborgarrättsrörelsen under 1950-talet och för den utvidgade kampen under 1960-talet mot rasförtrycket inom idrotten. Det är en kamp som på många sätt kommer att slitas mellan det som Du Bois såg som de svartas "dubbla medborgarskap": de var i en mening – och förutsattes av de vita att definiera sig som – amerikaner, men i en bemärkelse var de också pan-afrikaner, alltså just svarta..

Förutom stödet från reformsträvare som Du Bois kom de svartas idrottsprestationer, som det inte skrevs något om i den etablerade, vita pressen, också att lyftas fram i den svarta pressen. Afro-amerikanska sportskribenter, inklusive de som skrev i organ som *Crisis* och *Opportunity*, hyllade de svarta idrottarnas prestationer samtidigt som de lyfte fram och fördömde rasdiskrimineringen inom idrottslivet. Föreställningen om en integrerad och jämlik idrottsrörelse baserad på "civil rights" fångades kanske bäst i begreppet "Muscular Assimilation", att jämföra med begreppet "Muscle-Christianity" som sammanfattar det borgerliga idrottsideal i 1800-talets England som föreskrev hur kristna gentleman skulle formas till dugliga ledare i nationens och det brittiska imperiets tjänst. De svarta sportskribenterna i USA tänkte sig att om verklig "sportmanship" och "fair play" kunde förverkligas inom stora, nationella idrotter som baseball och fotboll så skulle dessa rättvisideal på sikt också kunna få ett genomslag i det övriga samhällslivet och svepa bort Jim Crow-lagarna.

Med sitt större symbolvärde förhindrades länge kamper mellan svarta och vita inom boxningens tyngre viktclasser. Många vita boxare var också ovilliga att möta svarta boxare. En sådan var John L. Sullivan (1858–1918), "Boston Strong Boy" kallad och såväl den siste tungviktsmästaren – från 1882 – enligt de gamla reglerna, då man boxades utan handskar och utan begränsning av antalet ronder, som den förste mästaren enligt den nya regler som i stort sätt gäller än idag. Sullivan förlorade titeln till James J. "Gentleman Jim" Corbett 1892.

När den svarte, australiske mestaren i tungvikt Peter Jackson kom till USA 1888 i jakt på kvalificerat motstånd, eftersom vita boxare hemma i Australien inte ville gå upp i ringen mot honom, stötte han på samma motvilja, då Sullivan vägrade möta honom på grund av hans hudfärg. Så småningom lyckades Jackson få till stånd matcher mot vita motståndare, bland annat mot ovannämnda Corbett 1891, en match som slutade oavgjort men som säkrade Corbett, inte Jackson, titelmatchen mot Sullivan.

I de lägre viktclasserna gavs det större möjligheter för svarta idrottsmän att tävla mot vita. En framstående svart boxare var George Dixon, med smeknamnet "Little Chocolate". Dixon rönt internationell uppmärksamhet då han 1890 i London besegrade den engelska mestaren i fjädervikt. Han fortsatte sedan under 1890-talet att gå kamper hemma i USA mot vita boxare. Dixons seger 1892 mot Jack Skelly inom ramen för en berömd, tredagars boxningsfestival i New Orleans väckte emellertid de rasistiska vita sydstatarnas vrede och ledde till ett förbud mot rasmässigt mixade matcher, ett förbud som inte upphävdes förrän en bit in på 1900-talet. Matcher mellan vita och svarta skulle dock så småningom bli vanliga i alla viktclasser i och med att arrangörer och agenter ("promoters") började utnyttja publikens fascination inför sådana kamper, med dess symboliska övertoner som en kraftmätning mellan raserna.

Svart världsmästare och syndabock: Jack Johnson

Detta ledde till att svarta även gavs en chans i tungviktsklassen. År 1908 blev Jack ”Papa Jack” Johnson (1878–1946) den förste svarte världsmästaren i tungviktsklassen, en titel han innehade till 1915. Johnson, som boxades professionellt mellan 1897 och 1928, anses som en av de bästa boxare som funnits, han var både teknisk och slagkraftig. Johnson är emellertid också en av de mest kontroversiella figurerna i den moderna idrottshistorien.

Den rådande rasdiskrimineringen i USA hindrade länge Johnson att nå en stor titelmatch. Världsmästartiteln vann han i en match mot Tommy Burns i Sydney, Australien. Detta ledde till att den vita medieapparaten gav utrymme åt röster som efterlyste ”a Great White Hope”, ”Det stora vita hoppet” som kunde ta sig an den svarte uppstickaren och sätta honom, och i förlängningen hela den svarta rasen, på plats. Det ledde till att James J. ”Jim” Jeffries, som blev världsmästare 1899 och 1904 dragit sig tillbaka obesegrad, återvände till ringen för att ikläda sig rollen som det ”stora vita hoppet”. I *Nordisk Familjeboks Sportlexikon* från år 1941 (bd 4, 532f) står att läsa: ”Sedan titeln övergått till negern Jack Johnson och denne under två år slagit en rad vita utmanare, förmåddes Jeffries 1910 av promotorn Tex Richard att i Reno, Nevada, 4 juli ställa upp mot Johnson men förlorade på k.o. i 15. rondan.” ”Neger” var den allmänna beteckningen på svarta fram till mitten av 1960-talet.

Matchen mot Jim Jeffries blev Johnsons mest omtalade och kom att få stora konsekvenser för amerikansk raspolitik för lång tid framöver, en aspekt av matchen som inte berörs i *Nordisk Familjeboks Sportlexikon*. Förutom att slå ut det vita hoppet hade Johnson två gånger ingått giftermål med vita kvinnor (det skulle även bli ett tredje giftermål med en vit kvinna), vilket stack våldsamt i ögonen på många vita. Raskravaller utbröt och Johnson tvingades 1912 i landsflykt; efter en medial smutskampanj mot Johnson lyckades de amerikanska myndigheterna få honom fälld för att ha fört sin kvinna över delstatsgränsen innan de var gifta, en lag som ursprungligen tillkommit för att förhindra slavägare att transportera prostituerade mellan olika delstater. För att stävja spridning av filmupptagningen från matchen Johnson–Jeffries, som man ansåg kunde uppelda den svarta befolkningen ännu mer, förbjöd myndigheterna också distribution av boxningsfilmer mellan delstaterna. Lagar mot rasblandade äktenskap infördes i minst hälften av de delstater som inte redan förbjöd detta, och den nyligen insatte presidenten Woodrow Wilson återinförde segregering i sin administration samt avskedade många svarta tjänare.

Johnson deltog efter kampen mot Jeffries endast i 4 matcher, innan han 5 april 1915 i Havanna på Cuba förlorade till Jess Willard, som vann på knockout i 26:e rondan, i vad som, antar många, kan ha varit en läggmatch från Johnsons sida, eftersom det kanske skulle bli lättare för honom att återvända till och verka i USA om de vita fick som de ville, det vill säga se honom besegrad av en vit boxare. Johnson boxades ännu några år in på 1920-talet och medverkade även i så kallade fribrottningsmatcher (”wrestling”). I samband med en turné uppträdde han även i Göteborg 1914.

Jack Johnsons framträdande på den offentliga boxningsscenen kom alltså att få en raspolitisk laddning av ditintills oanade mått. Johnson kom för de svarta att utgöra en källa till rasmässig stolthet medan det vita överhetssamhället mötte honom med hat och förakt,

inte minst beroende på det sätt genom vilket han kom att utmana sin tids sociala konventioner och regelverk utanför ringen, som att stoltsera med sin nyvunna rikedom och tre gånger gifta sig med vita kvinnor. Johnson betraktades av de vita som ett hot eftersom han kunde inspirera den svarta befolkningen till att ta sig liknande friheter. Huruvida Johnsons självsvåldiga beteende och ”image” befrämjade de svartas kamp eller spelade reaktionära, rasistiska krafter i händerna, diskuterades bland annat av Du Bois och en annan av tidens stora svarta reformsträvare, och som kom att göra mycket för att höja de svartas bildning och sociala ställning, den förra slaven Booker T. Washington (1858–1915). Denne hade under svåra yttre omständigheter lyckats utbilda sig och blev 1881 föreståndare för en skola för svarta i Tuskegee, Alabama, som under hans ledning fick en storartad utveckling.

De flesta svarta i USA hyllade Johnson och hans sätt att revoltera mot de norm- och regelsystem för de svarta som dikterades av den vita överhögheten. Han var dock inte oomstridd, och det fanns svarta som menade att Johnsons excentriska livsstil inte tjänade de svartas frigörelsekamp. Booker T. Washington, exempelvis, menade att de svarta alltid skulle eftersträva ett respektabelt levande, eftersom allt som kunde misskreditera dem i de vitas ögon endast bidrog till att försvåra kampen för jämlikhet. Du Bois, däremot, hyllade Johnson och skrev in honom i de eviga Hjältarnas pantheon, inom ramen för en västerländsk boxningstradition som sträckte sig från antiken via omnämmanden av sporten i verk som Homeros’ *Iliaden* och den romerska skalden Vergilius’ *Aeneiden* (samme Vergilius som i Dantes *Gudomliga komedi* hyllas som poetiskt föredöme och andlig vägledare), till de senaste innovationerna på boxningssportens område genom anammandet av marquisen av Queensberrys regelverk (som i sin tur huvudsakligen var utformad av en underordnad, en kapten, men som marquisen satte sitt namn under och därmed legitimerade).

Enligt Du Bois var det inte Johnsons livsstil, vilken heller inte Du Bois oförbehållslöst hyllade, som ledde till det starka fördömandet från de vita mediernas sida, utan det faktum att han var svart, och att denne, en svart man, var överlägsen sin vita motståndare i den mest prestigefyllda och maskulina av alla idrottsgrenar, boxningens tungviktsklass. Genom sin, med Du Bois ord, ”oförlåtliga svarthet” kunde Johnson heller inte accepteras som representant för nationen USA, vilket bland annat framkom i de förskräckta kommentarerna i *New York Times* till nyheten om att Johnson hade slagit ut sin irländska motståndare i Paris. I *The Unleven Playing Field* finns ett utdrag ur Johnsons självbiografi.

Mellankrigstiden: parallella idrottsvärldar

Det år Johnson föll – eller såg sig tvingad att falla – mot Jess Willard i Havanna, 1915, skulle visa sig bli ett svårt för de svarta i USA på mer än ett sätt. Det året dog reformivraren Booker T. Washington, och det året hade en av filmhistoriens mest berömda och berättarmässigt (dramaturgiskt) nydanande verk premiär, D. W. Griffiths *Birth of a Nation*, som inte bara handlade om amerikanska inbördeskriget, utan också, genom sin närmast heroiserande bild av Ku Klux Klan, gav organisationen ny luft under vingarna. Under åren 1917–1921 ökade antalet lynchningar av och rena massakrer på svarta inte bara i södern utan över hela USA, vilket skapade en stark migration från de södra sydstaterna till de

norra. Det beräknas att cirka 1 750 000 afro-amerikaner lämnade södern mellan åren 1910 och 1940. På många håll togs de om hand av kyrkliga organisationer, men även egna idrottsklubbar blev en källa till nya kollektivbildningar och lokal och regional såväl som rasmässig stolthet.

De svartas idrottsverksamheter, inom ramen för – exempelvis – The Colored Intercollegiate Athletic Association (1912), American Tennis Association (1916), Negro National League (baseball, 1920), basketturnering för ungdom arrangerad av West Virginia Athletic Union (från 1925 till 1957), United Golfers Association (1926) och National Negro Bowling Association (1939), verkade mestadels vid sidan av de vitas (ett par exempel på organisationer som utestängde svarta enbart på basis av ras var American Bowling Congress (ABC, de-segregerad 1950), Professional Golf Association (PGA) och United States Lawn Tennis Association (USLTA). De svartas idrottsliv ägnades å andra sidan ett allt större utrymme i en alltmer omfattande och vital svart press, med tidningar som exempelvis *New York Amsterdam News*, *Chicago Defender*, *Baltimore Afro-American*, *Pittsburgh Courier-Journal* och *Philadelphia Tribune*. Vid sidan av politiska aktivister och affärssinnat folk (entreprenörer av olika slag), kom redaktörer, ledarskribenter och (sport)journalister på dessa och andra tidningar att få en enorm betydelse för utvecklingen av en livskraftig idrotts- och tävlingsmiljö för den svarta befolkningen i de norra delstaterna (s. 86). Under 1920- och 1930-talen blev *New York Amsterdam News*, *Chicago Defender*, *Pittsburgh Courier-Journal* och en rad andra tidningar tillsammans med periodiska magasin som *Crisis* och *Opportunity* de viktigaste, mest sålda och spridda publikationerna med nyheter om och kommentarer kring afro-amerikaners framsteg på idrottsbanan och vilken inverkan detta kunde tänkas få på rasrelationerna. Tävlingsidrotten blev en integrerad del av kampen för medborgerliga rättigheter, och den svarta pressen var aktiv i kampen för att få in fler afro-amerikaner i de stora, etablerade idrottsligorna (baseball, fotboll etc).

Vissa svarta ledare – bland dem Du Bois – förhoppningar om att de svarta genom sina insatser i första världskriget, "the Great War" (1914–1918), skulle erhålla ökat erkännande, kom emellertid på skam. Av de 380 000 svarta som tjänstgjorde i kriget för USA:s räkning kom bara 42 000 att sändas i strid. De ärebetygelser dessa kom att få av de franska militärmyndigheterna omintetgjordes av de amerikanska officerarnas fortsatt nedlåtande hållning; fortfarande kunde bara vita bli officerare i USA.

Kampen för rasreformer under 1920- och 1930-talen

Under 1920-talet – den så kallade jazzåldern – började begreppet "New Negro" komma i svang samtidigt som en konstnärlig och kulturell renässans, i hög grad identifierad med Harlem, fascinerade svarta runt hela USA (Wiggins & Miller, s. 143). Begreppet betecknade en ökad självsäkerhet och stolthet bland afro-amerikaner, en ökad vilja och beredskap att lyfta fram svarta poeter, vetenskapsmän, musiker, filosofer och – idrottare. Det innebar att de svarta, medan de fortfarande kämpade för fulla, medborgerliga rättigheter och möjligheten att delta i hela samhällslivet, kunde odla och hylla specifikt svarta kulturformer,

det afrikanska arvet och betrakta detta som värdefulla bidrag till det amerikanska samhället. Även idrotten kom här att bli en källa till inspiration på olika nivåer, vare sig detta fångades i termer som "Muscular Assimilation" eller kulturell nationalism. Många "New Negroes" såg här en möjlighet att spela en viktig roll i formerandet av en rasmässig solidaritet och i kanaliseringen av den energi och de aspirationer som fanns inom den svarta befolkningen.

Dessvärre fanns en annan sida av "det glada 20-talet", i form av införandet av mer omfattande och regressiva immigrationslagar, samt ett ökat stöd för Ku Klux Klan inom ramen för en tilltagande religiös fundamentalism som utövade attraktionskraft på många vita som fruktade olika verkningar av moderniteten, som exempelvis en ökad frigörelseprocess bland de svarta. Den politiska intoleransen härskade alltså fortfarande och skördade sina offer, bokstavligen talat, vilket bland annat beskrevs av den svarta sångerskan Billie Holiday i sången "Strange Fruit" 1939 – ett såväl text- som sångmässigt skakande dokument om Söderns lynchningspraxis ("There's a strange fruit hanging from the tree ..."). Detta fick många svarta aktivister att kräva kraftigare regeringsingripanden i form av lagar som kunde stävja lynchingarna och andra former av terrorhandlingar mot de svarta. Förändringsprocessen gick dock sakta, och många svarta artister och idrottare kände sig så svikna av det amerikanska samhället och så omgärdade av förtryckande raslagar att de sökte sig till mer frisinna länder som Frankrike.

Ett starkt bidrag till upprätthållandet av en rasistisk politik och ideologi under mellankrigstiden var den pseudovetenskapliga forskningen kring arvsanlag. Många vita forskare inom bland annat fysisk antropologi menade de kunde visa att det fanns medfödda, biologiska skillnader mellan raserna som gjorde de svarta dels mindre intelligenta, dels bättre utrustade i fysiskt hänseende. Dessa resultat kunde sedan dels försvara de raspolitiska åtgärder som utestängde de svarta från mer kvalificerade tjänster, yrken och befattningar, dels förklara varför svarta var överlägsna sina vita motståndare i vissa idrottsgrenar, som till exempel friidrott. De svartas överlägsenhet i löpgrenar blev tydlig inte minst under OS i Los Angeles 1932 med stjärnor som Eddie Tolan, segrare på både 100 m. och 200 m., och som signifikativt nog kallas för "amerikansk negerprinter" i *Nordisk Familjeboks Sportlexikon* (band 6, 1946, s. 979). Tolan och andra svarta var alltså inte bara – eller inte helt och fullt – amerikaner, eftersom de också tillhörde en särskild sorts människor, "negerer" (jfr Du Bois tankar om de svartas "dubbla medborgarskap" ovan), medan det aldrig om en vit idrottare hette att denne var "vit amerikansk sprinter" eller dylikt. Det "vita" var, och är i hög grad fortfarande, den outtalade normen, den självklara utgångspunkten för alla bedömningar, det-som-aldrig-behöver-nämnas.

Det föll inte de vita forskarna in att de svartas framgångar under bland annat OS 1932 kan ha berott på hög motivation i kombination med förbättrade sociala och ekonomiska villkor, som exempelvis en planerad och disciplinerad satsning över lång tid, och ett ökat tillträde till elitskolor och därigenom en bättre träningsmiljö med mer avancerad utrustning. Det skulle till en svart forskare, W. Montague Cobb, för att påvisa att det inte fanns några biologiska betingelser vare sig för rasism eller svarta framgångar på idrottsarenan.

Svart nationalhjärte 1: Joe Louis

Det skulle dröja till andra halvan av 1930-talet innan en svart idrottsman för första gången erkändes av de ledande, vita medierna som en representant för nationen USA. Det skedde när Joe Louis, den förste svarte tungviktsmästaren sedan Jack Johnson, boxades mot tysken Max Schmeling åren 1936 (förlust) och 1938 (vinst). Joe Louis torde vara den mest populära av alla svarta idrottare under 1900-talet, förmodligen också den mest betydelsefulla i raspolitiskt hänseende, tillsammans med baseballspelaren Jackie Robinson, som 1947 blev den förste svarte spelaren i Major League.

Det fanns emellertid också en annan svart idrottsman som blev nationalhjärte under 1930-talet bredvid Louis, nämligen Jesse Owens, som vann guld på tre sprintdistanser och i längdhopp vid OS i Berlin 1936. I en lättläst och spännande bok, *In Black and White. The Untold Story of Joe Louis and Jesse Owens*, berättar Donald McRae (2003) om vänskapen mellan Louis och Owens. De båda idrotts- och kulturikonernas karriär på och utanför idrottsbanan åskådliggörs här på ett pedagogiskt föredömligt sätt så att också stora delar den svarta idrottshistorien ges en kontextuell inramning. Det är en fängslande och rörande bok, svår att lägga i från sig när man väl börjat läsa den.

Både Owens (1914–1980) och Louis (1914–1981) var födda i Alabama under fattiga förhållanden, med bara åtta månaders mellanrum, och de var båda 66 år gamla när de gick ur tiden. Deras far- och morföräldrar var slavar och deras föräldrar arbetade på bomullsplantagerna. Ett par månader efter att de möttes och blev vänner sommaren 1935 kom de att bli den amerikanska nationens första svarta hjältar, det vill säga, de första svarta idrottare som kom att omnämnas på ett mer omfattande och positivt sätt i medierna.

Den amerikanska truppen vid OS i Amsterdam 1928 var fortfarande helvit. Vid OS i Los Angeles 1932 fanns fyra svarta sprinters med i truppen, men till och med den mest framgångsrike av dem, Eddie Tolan, som vann guld på både 100 och 200 meter, förblev okänd för den stora, vita publiken – trots att de alltså vann sina segrar på ”hemmaplan”. Poängen är att de i viss mening inte befann sig på någon hemmaplan, eftersom det fortfarande rådde segregering i USA och den vita majoriteten – eller mer bestämt dess dominerande medier – inte erkände svarta idrottare som nationella representanter och därför heller inte lyfte fram Tolan eller någon annan som nationshjärte i offentligheten. Den amerikanska offentligheten på 1930-talet var en vit offentlighet.

Joe Louis och Jesse Owens kom att ändra på detta, delvis beroende på att deras heroiska bedrifter utfördes i en internationell kontext som innefattade motsättningen mellan USA och Nazityskland, demokrati och diktatur. Louis och Owens var alltså inte de första briljanta idrottsmännen med svart hudfärg, men de blev de första som de vita kunde få användning för som nationella symboler. Det var 1935, tre år efter Los Angeles-OS, som de båda klev fram i det nationella rampljuset på ett sätt som till och med utkonkurrerade svarta artister som Paul Robeson (själv också en framstående idrottsman som drabbades av segregeringen), Bill ”Bojangles” Robinson, Louis Armstrong och Duke Ellington.

Louis gick sin första professionella match 1934. Vis av erfarenheten från det massiva hat och den rena förföljelse som hade drabbat Jack Johnson drygt tjugo år tidigare när denne dristade sig till att utmana de konventioner som kringgärdade de svarta, satte Louis’

managers upp ett antal ovillkorliga regler som han skulle hålla sig till när han visade sig i offentliga sammanhang, innanför och utanför boxningsringen (McRae, s.61f):

- 1) Joe Louis skall aldrig fotograferas bredvid en vit kvinna.
- 2) Han skall aldrig gå på nattklubb ensam.
- 3) Han skall inte visa sig blödig i ringen ("There will be no soft fights").
- 4) Det skall inte förekomma några uppgjorda matcher.
- 5) Han skall aldrig visa skadeglädje över en besegrad motståndare.
- 6) Han skall vara nollställd ("dead-pan") framför kamerorna.
- 7) Han skall leva och boxas rent ("clean").

Joe gjorde som han blev tillsagd och visade upp sitt mest nollställda ansiktsuttryck inför reportern från *Chicago Daily Tribune*. "Röker eller dricker du, Joe?" "Nej, det gör jag inte", svarade Louis. Managern fyllde i att Joe inte hade visat något särskilt intresse för flickor ännu; han gillade förvisso att gå ut och dansa då och då, och kanske även bjuda med en trevlig ung dam, men helst gick han på bio när han inte tränade: "Han är inte en nattrumlare. Nej, Joe är en *bra* kille ('a good boy')." För att undvika alla eventuella kopplingar till "Papa Jack" gav Louis för säkerhets skull också sin mor, som satt bredvid honom, en kärleksförklaring: "Mamma är den enda kvinnan för mig." Managern fortsatte på samma spår och berättade för reportern att Joe hade köpt henne ett nytt hus i Detroit, medan hon å sin tur gett honom en bibel när han första gången åkte för att boxas i New York.

Ja, så där fortsatte det i enlighet med den PR-plan som Louis' managers gjort upp för att styra bilden av honom – eller hans "image" som det heter nu för tiden – i de stora vita medierna. I själva verket förhöll det sig så, att Joe var mycket benägen att gå ut och roa sig med damer och även att umgås med dem på ett mer intimt plan. Han såg bra ut, han var maskulin och han var framgångsrik. Följaktligen flockades damerna runt honom och han såg ingen anledning att inte ta del av detta livets goda. Det fick dock ske i smyg.

Även om de vita medierna bidrog till att måla upp en bild av Joe Louis som en allmänt vänlig och trevlig man, eller, om man vill se det på det viset, som en snäll och foglig neger som ingen vit behövde känna rädsla inför, fanns där också återkommande inslag av mera oförblommerat nedlåtande, rasistiska stereotyper. Privat var Joe Louis en omvitnad skygg person, beroende på att han helt enkelt var blyg och även stammade, och han trivdes inte alls med att framträda inför stora skaror av vita journalister. Detta valde vissa att, felaktigt, tolka som att han var dum och slö i tanken. Pressen kom också att göra honom till något annat än det han var. I enlighet med det biologiskt orienterade rastänkande som likställer svarta med *djur* och *natur* (och i motsvarande grad uppfattar vita som civiliserade och självkontrollerade) kom han i samband med sina matcher ofta att beskrivas som en djungelvilde, hänsynslös och helt utan känslor. *United Press*, exempelvis, förskräcktes inför åsynen av "this ruthless, unmerciful killer", och man tyckte sig se att Louis förvandlades till "a jungle man, as completely primitive as any savage, out to destroy the thing he hates" (McRae, s. 14).

Just Louis' svarthet dominerade nästan alla beskrivningar av honom. Det började med de smeknamn som sportjournalisterna i sedvanlig ordning uppfann åt honom, för att påvisa sin kreativa förmåga när det gällde att skapa vitsiga alitterationer, vilket fortfarande är ett mycket vanligt stilgrepp inom sportjournalistiken, särskilt i samband med rubriksättning. Louis kom följaktligen att kallas för The Brown Bomber, The Chocolate Chopper, The Dark Destroyer, The Dusky Dawner, The Mocha Mauler, The Mahogany Maimer, The Panther With The Pin-Cushion Lips, The Saffron Sphinx, The Shufflin' Shadow och The Tan Tarzan Of Thump, följt av Murder Man Of The Maroon Mitts och K.K.K. (Kruel Kolored Klouter) (McRae, s. 66f). Det hela hade börjat när Louis manager Mike Jacobs i början av 1935 forslade en tåglast med sportskribenter från New York till Detroit för att för första gången bevaka en Joe Louis-match. Reportern från *New York Herald Tribune* var typisk i sätt att omskriva den i ringen överlägsne Louis som ett djur, en best: "Stalking the ring as a lion does the jungle paths, Joe Louis, local Negro slugger, used Natie Brown [motståndaren] as another sacrificial lamb."

En av de mest kända sportjournalisterna i USA under denna tid hette Paul Gallico. När han kastade sina blickar på den "fat-faced, *café-au-lait* coloured, slo-eyed" Louis, såg han framför sig "something utterly vicious and pitiless. Not once is there a glimmer of sympathy or feeling on Louis face." Gallico, ansedd som USA kanske bästa sportskribent, fortsatte med vad som liknade en karikatyr av en galning: "There will never be any complaint that Joe Louis is too nice a kid to be a fighter. He isn't. He is a splendid, vicious male animal, completely destructive. He was made for fighting and nothing else." Att denne "vicious male animal" kunde ha en hjärna var alltså uteslutet – han var gjord för att gå i kamp och ingenting annat. I enlighet med detta synsätt betraktade Gallico Louis' medarbetare mer som djurskötare som håller besten under kontroll och matar honom innan det blir dags att låta honom gå lös på sin motståndare: "Louis's handlers, Roxborough and Black, remind me more of animal trainers than fight managers. They gentle their animal around until feeding and fighting time, and then they turn him loose."

De storpolitiska motsättningarna kring denna tid gjorde emellertid att Joe Louis kom att tilldelas en annan symbolfunktion än den som den kittlande otämjda-vildmannen-som-finns-mitt-ibland-oss-civiliserade-människor. Italiens diktator Mussolini var i färd med att invadera Etiopien, så när Louis skulle gå en match på Yankee Stadium mot den av maffian genom en rad liggmatcher framodlade Primo Carnera (förebild för den storväxte men talanglöse boxaren Toro Moreno i filmen *The Harder They Fall*, 1956, där Humphrey Bogart, i sin sista filmroll, spelar en desillusionerad sportjournalist) så förekom bilder där Mussolini lindade in Carnera i en jättelik svart tröja medan Harlem omfamnade både Louis och den etiopiske kejsaren Haile Selassies son på besök (McRae, s. 69). Louis vann matchen, vilken bevakades av fyrahundra reportrar som menade att de i "the strange, wall-eyed, unblinking Negro" sett en förfärande naturkraft välla fram inför sina ögon. Beskrivningen från skribenten för International News Service for snabbt genom telegrafkablarna till tidningsredaktioner runt om i världen, och inleddes med följande ord: "Something sly and sinister and perhaps not quite human came out of the African jungle tonight to strike down and utterly demolish Primo Carnera, the giant ..." (McRae, s. 75)

I slutet av 1935 kom den tyske boxaren Max Schmeling, världsmästare 1930–1932, till New York där han skrev kontrakt för en match mot Louis i juni 1936. Detta chockade Hitler – rädslan för att den svarte mannen skulle beseгра deras ariske Schmeling var givetvis stor hos nazisterna (McRae, s. 121f). Propagandaminister Goebbels gick därför ut i partistyrda *ReichSport Journal* och förklarade att denna match inte ägde någon betydelse och att det heller inte fanns något speciellt publikintresse för en match där en svart man deltog. Tidningen konfronterade också alla tyskar som hade tankar på att fara till Amerika för att heja på sin landsman. Det sändes också bara en tysk reporter, Arno Hellmis, över till USA för att bevaka matchen för tidningen *Volkischer Beobachter* och kommentera den i radio. Hellmis hade fått instruktioner om att utvinna så mycket politisk ”goodwill” som han kunde med tanke på att Schmeling var så nederlagstippad som han var. Hellmis medgav att det rådde ett stort intresse för matchen i USA, men fick det till att alla hoppades att ”den vite boxaren skulle sätta stopp för denna ovanliga framfart av en Neger”, att det var Schmeling som skulle komma i åtnjutande av hela den vita publikens sympati och att detta skulle komma att utgöra ett starkt moralisk stöd för Schmeling att luta sig mot (McRae, s. 127f).

Den amerikanska pressen skrev också mycket uppskattande om Schmeling, som man tyckte var en artig och sportslig gentleman. Pressens bild av Louis i egenskap av man gick i sedvanligt förlöjligande stil – Louis var dum och stel och mer att likna vid ”a primordial organism”, ”a one-celled beastie of the mire-and-steaming-ooze period”, som det stod att läsa i en reportageartikel (”feature”) i *New York Times Magazine* söndagen före matchen (McRae, s. 128).

Trots detta var Louis segertippad. Schmeling hade dock vidtagit exceptionella förberedelser. Med sig hem till Tyskland hade han nämligen filmupptagningar från en mängd Joe Louis-matcher, filmer som han noga studerade, med det resultatet att han fann en liten svaghet i Louis teknik som han kanske kunde försöka utnyttja (McRae, s. 122). Det gjorde han också, och lyckades vinna matchen, som radierades över hela USA och även andra delar av världen. Arno Hellmis’ kommenterade matchen för den tyska radiopubliken. Såväl Goebbels som Hitler själv sände gratulationstelegram till Schmeling. I USA, däremot, visade skribenter och kommentatorer Joe Louis ingen nåd. Nu var han bara en vanlig, uppblåst neger igen. Det tyckte i fall bland annat förre världsmästaren Jack Dempsey, som själv hade vägrat möta svarta boxare i ringen (McRae, s. 138). Så mycket för Dempseys påstådda storhet, alltså.

Det tyska månadsmagasinet *Der Weltkampf* ansåg att Amerika och dess allierade inte nog kunde tacka deras Schmeling ”för hans sätt att sätta stopp för de arroganta Negrerna och tydligt demonstrera den vita intelligensens överlägsenhet” (McRae, s. 153). Hitler valde att ignorera att Schmeling fortfarande höll fast vid sin judiske manager Joe Jacobs, ordnade så att Schmeling fick resa hem till Tyskland med zeppelinaren Hindenburg, i kaptenshytten dessutom. Vid hemkomsten avtackades en generad Schmeling av Hitler, som blev extatisk när han fick veta att Schmeling hade med sig filmupptagningar från matchen. Hitler gav order om att dessa omedelbart skulle visas på alla biografier i Tyskland. Filmens titel blev *Max Schmeling's Victory – A German Victory!* (McRae, s. 154).

Louis kom sedan tillbaka och blev världsmästare 1937 genom att beseгра James J. Braddock på knockout. Året efter, 1938, fick han äntligen möjlighet att ta revansch på Schmeling, i en match som kom att få ett oerhört symbolvärde, med Louis som representant för det (förment) fria och demokratiska USA och Schmeling som representant för det fascistiska Nazityskland. Till denna laddning bidrog Jesse Owens segrar vid Berlin-OS 1936.

Ingen tidigare idrottshändelse i USA hade mötts med större intresse och förväntan. Runt hela landet satt folk samlade kring radioapparaterna för höra direktutsändningen från matchen. Det beräknades att 70.000.000 – sjuttio miljoner – amerikaner lyssnade på någon av de 146 radiostationer som sände Glem McCarthy's direktreferat (McRae s. 218). I Tyskland stoppade nazisterna Arno Hellmis' radioutsändning redan när Schmeling var nere i golvet första gången (McRae, s. 221f).

När det stod klart att Louis hade vunnit matchen utbröt spontana glädjescener på gator och torg runt hela USA, främst bland den svarta befolkningen, men också många vita deltog i hyllningarna. Bara i Harlem drog hundratusen människor ut på gatorna för att skrika ut sin glädje över segern och sin avsky för den nazistiska rasåtskillnadsideologin. Det var den största och mest spontana politiska demonstration som någonsin ägt rum i Harlem och den markerade den högsta grad av folklig, politisk begeistring som någonsin setts bland svarta i USA. Det fanns förstås benhårda rasister som hellre hade sett att Schmeling hade slagit "negern" sönder och samman, men på det stora hela var detta första gången som nationen stod enad bakom en svart idrottare. Om det är någon av 1900-talets stora, symbolladdade och, i vissa fall, upphaussade boxningsmatcher som förtjänar epitetet "Århundradets kamp" så är det denna titelmatch, nationskamp och "ideologiernas uppgörelse" mellan Joe Louis och Max Schmeling 1938.

Många i den svarta pressen framhöll dock hyckleriet bakom det officiella USA:s hyllningar till Louis – han blev till och med inbjuden av president Franklin D. Roosevelt till Vita Huset – när de svartas tillvaro i USA fortfarande präglades av förtryck och lynchningar, alltså av i grund och botten samma rasåtskillnadspolitik som den i Tyskland (McRae, s. 142).

När Louis drog sig tillbaka 1947 var det som obesegrad mästare efter 26 matcher; det hade kunnat bli fler om inte Louis låtit sig värvas till tjänstgöring inom militären under andra världskriget. Trots sina uppoffrande åtaganden fortsatte emellertid Louis, och andra svarta, att behandlas sämre än de vita i USA:s militär under kriget.

Beroende på stora skatteskulder gick Louis åter upp i ringen för att gå en titelmatch i september 1950. Bara 13 562 personer hade betalat inträde till Yankee Stadium men framför TV-apparaterna satt rekordmånga 25 miljoner tittare för att se om Louis förmådde bli den förste tungviktmästaren att vinna tillbaka världsmästartiteln. Det kunde han inte, utan detta blev slutet på eran Joe Louis. På plats för att trösta den gråtande Louis efter matchen fanns Jackie Robinson och boxarkollegan Sugar Ray Robinson. Detta var blott den andra förlusten för Louis under sexton år i ringen, men han visste att det nu var slut, och att han hade förlorat allt.

Ändå var det inte helt slut ännu. Joe Louis tvingades av ekonomiska skäl gå en sista, förnedrande förlustmatch mot Rocky Marciano 1951. Han var vid karriärens slut utblot-

tad, utsugen av systemet och av alltför stor godtrogenhet gentemot alla ryggdunkare i framgångens stund. Louis enorma skatteskulder blev honom till slut övermäktig och han hamnade på mentalsjukhus.

Svart nationalhjälte 2: Jesse Owens

Nyhetsredaktörer porträtterade ofta Owen på samma sätt som privatpersonen Louis. Förstasidan på sportsektionen i *Los Angeles Times*, exempelvis, visade ett fotografi på honom sittande på hustrappan tillsammans med sin trinda moder, under rubriken ”Meet Jesse’s Girl, His Ma!”. ”I owe it all to my mother”, fyllde Owens i. Ingenting nämndes om hans flickvän Ruth och deras tvååriga dotter. Hyckleriet var alltså stort – tidningarna vinklade de svarta idrottarna som snälla och gudsfruktiga ena sekunden och som farliga odjur den andra, allt efter situationens behov.

För Owens del blev OS-triumfen 1936 början till slutet på hans löparkarriär. Direkt efter att tävlingarna avslutats i Berlin blev han av av American Athletic Union (AAU) och dess ordförande Avery Brundage ombedd att omedelbart ge sig ut på en mer än månads-lång turné runt om i Europa, tillsammans med ett antal andra amerikanska friidrottare (McRae s. 173). Owens var emellertid psykiskt och fysiskt utmattad efter tio lopp på sju dagar, samt av alla förberedelser inför spelen, och ämnade därför tacka nej. Dock hade ledningen för AAU redan ingått avtal med tävlingsarrangörer i en rad olika länder – bland annat i Oslo och Stockholm – och var fast beslutet på att tjäna så mycket pengar de kunde på Owens. Avtalen stipulerade nämligen att AAU skulle få 15 procent av publikintäkterna, under förutsättning att Owens deltog i både längdhopp och löpdistanser. Till saken hör att den amerikanska olympiska kommittén hade en skuld på 30.000 dollar som de behövde bli av med. Att Owen själv skulle få del av dessa intäkter fanns det förstås aldrig någon tanke på – han var ju amatör och fick som sådan inte ta emot någon betalning ...

Dock hade Owens efter OS fått ett erbjudande från en orkester i USA om att turnera med dem, något som skulle ge honom 25 000 dollar, vilket var en stor summa pengar på den tiden, inte minst för en svart idrottare som omgärdades av amatörbestämmelserna, vilket inte en professionell boxare som Louis gjorde. Owens valde dock att försöka genomföra turnén. Han tävlade i franska Cologne varefter han for vidare till Prag. Väl där var Owens pengar slut. Några medpassagerare förbarmade sig över honom och såg till att ha fick sig litet bröd och mjölk. Owens forslades direkt till tävlingsstadion där han, utan att vara i riktig form, vann både försöksheat och finalen på 100 meter.

Turnén fortsatte till Tyskland (konstigt nog) och England, under för Owen och de andra miserabla förhållanden. Han sade som det var för *The New York Times*, att alla tjänade pengar på turnén utom idrottarna själva, som inte ens hade råd att köpa med sig souvenirer hem. Tanken på att tävla inför 90 000 personer i White City, England, och därigenom tjäna in tusentals dollar till AAU, styrd av affärsmannen och millionären Avery Brundage, gjorde honom bitter, en sinnelag som annars inte låg för honom. Det föreföll närmast som att de blev bättre behandlade av tyskarna än sitt eget folk. När de sedan, av en för dem okänd man, fick biljetter till Stockholm och en veckolång avstickare till de skandinaviska

länderna, tog tålamodet slut. Den dagen tävlade Owen med bland annat Ralph Metcalfe, en av de fyra svarta OS-deltagarna 1932, i White City. Utan att han ännu visste det själv, skulle detta bli det sista lopp Owens gick som amatör. När Owens avbröt turnén stängde AAU av honom på livstid för kontraktsbrott.

Owens kom att göra vad han kunde för att upphäva avstängningen. När han i januari 1938 mötte ledningen för AAU hyste han en förhoppning om att avstängningen skulle hävas, men så blev det inte – domen stog fast. Det slutade med att Owens blev tvungen att ta anställning som toalettskötare på ett hotell. Detta var mannen som vunnit fyra guld vid OS i Berlin 1936, som hade hyllats av hel värld som en symbol för kampen mot nazisternas rasideologi – fördriven från idrotten av den borgerliga, vita överklassen genom dess idrottsliga klasslagar som gick under beteckningen ”amatörism”, som man för övrigt kan läsa mer om i Karin Wikbergs nyutkomna avhandling *Amatör eller professionist? Studier rörande amatörfrågan i svensk tävlingsidrott 1903–1967* (Sisu, 2005)

Efter detta gav Owens upp kampen för upprättelse och han tog alla kommersiella uppdrag han kunde få. Han fick även olika påhopp i den idrottsliga delen av nöjesbranschen, då han började turnera med svarta baseball- och basketlag med showinslag, som The Indianapolis Clowns (vilket vitt lag skulle behöva kalla sig för ”Clowns” ...), vilka vunnit nio titlar i den svarta baseballigan.

Ett exempel på vad Jesse Owens fick utstå efter sin avstängning är när han den 4 juli 1938 löper mot sin vän Joe Louis, bara två veckor efter att Louis besegrat Max Schmeling. Vad var det för mening med det, kan man fråga sig – hur skulle Louis, med sin boxarfysionomi, kunna ha skuggan av en chans mot världens snabbaste man? Svaret är alltså, att Owens vid det laget, två år efter att sina heroiska insatser för den ”fria” världen vid OS i Nazi-Tyskland, hade frångått sina amatör rättigheter av de amerikanska idrottsförbundet (AAU) bara nio dagar efter sina storartade insatser och alltså blivit avstängd på livstid. Det enda han nu kunde göra var att delta i mer eller mindre förnedrande jipgotävlingar där han sprang mot lokala förmågor, sponsorfolk, andra kändisar och till och med hästar. Inte förrän vid OS i Los Angeles 1984 skulle någon upprepa Owens bedrift med att vinna både sprintgrenar och längdhopp, men Carl Lewis behövde, med sina prispengar och lukrativa sponsorkontrakt, inte springa mot vare sig hästar eller Mike Tyson.

Det fanns också människor som försökte tjäna pengar bara på Owens namn och han blev inte sällan lurad när han gick in i olika affärsprojekt. Nu var Owen inte något helgon, han hade bland annat ett visst tycke för och hos damer, och detta kom ibland att stå i vägen för hans yrkeskarriär, men det var ändå ingenting mot det strukturella förtryck – rasism och segregering – han helt ofrivilligt utsattes för. År 1939 blev Jesse Owens tvungen att inför en domstol i Cleveland förklara sig bankrutt. Han hade nu nått den absoluta botten. Därefter lyckades han arbeta sig upp igen. Det var trots allt många som ville se och höra honom och 1949, exempelvis, var han på turné med showbasketlaget The Harlem Globetrotters. Owens insatser vid dessa tillfällen bestod i att tala inför publiken innan matchen och i halvtid och bland annat berätta om sina bedrifter; han var en mycket god talare. Efter att Jackie Robinson två år innan brutit rasvallen, hade nu också en desegregeringsprocess tagit sin början i idrotten och som givetvis förbättrade möjligheterna för svarta idrottare, om än gradvis.

En viss upprättelse kom Jesse Owens till del 1950, då en omröstning rörande de sista femtio årens främste idrottsman, arrangerad av nyhetsbryån Associated Press (AP), placerade honom på första plats. Tvåa var Jim Thorpe och trea Paavo Nurmi. Alla stora tidningar i USA tryckte AP:s artikel om omröstningen, där Owens, hedrande, beskrevs som en filosofisk affärsman och familjeman med tre döttrar.

Den som hade mest skuld i att Owens blev avstängd på livstid var Avery Brundage, tillsammans med sin medarbetare i AAU, Dan Ferris. Vid middagen i samband med den officiella prisutdelningen kom Owens att möta dem igen. Owens kunde se dem bland publiken när han höll sitt tacktal. Om detta skriver Donald McRae, och detta stycke är så målande och temperamentsfullt beskrivet att jag låter det stå översatt:

Avery Brundage and Dan Ferris nodded benignly at the resounding praise for Jesse. He smiled back while, on the inside, he remembered how they had hurt him. Through the applause he could still hear Ferris's snarl, in August 1936, that 'Jesse Owen is finished'; he could still hear Slavery Avery's insistence that his lifetime ban should never be lifted. They were shameless. It seemed that whenever another camera pointed at Jesse and a guest, Brundage would jump between them so that his fat bespectacled face beamed in the middle of the frame. (s. 279)

Brundage, president i USA:s olympiska kommitté och styrelseledamot i Internationella [Fri]Idrottsförbundet från 1930, samt medlem i IOK sedan 1936 (han blev 1952 dess ordförande och kvarstod till 1972), hade själv en gång varit idrottsman och var under åren 1910–1918 en av USA:s främsta friidrottare. Han vann amerikanska mästerskapen i femkamp 1914, 1916 och 1918. Vid OS i Stockholm 1912 blev han femma i grenen, som vanns av mannen som kom tvåa i AP:s omröstning efter Owens, indianättlingen Jim Thorpe. Då det senare framkom att Thorpe ett par år före OS 1912 hade mottagit en summa pengar när han deltagit ett halvprofessionellt baseballag i en lägre serie, förklarades han som professionell av AAU och framtogs sina OS-medaljer; han hade även vunnit tiokampen.

Många insatser kom att göras i syfte att få AAU att ompröva det horribla beslutet, men utan att lyckas. En av dem som hårdnackat kom att vägra Thorpe upprättelse var Avery Brundage. McRae skriver:

Apart from banishing Owens, Brundage had doggedly led the refusal to return the two Olympic gold medals won by Jim Thorpe [...]. The IOC had taken Thorpe's medals from him in the late 1920s, and wiped his name from the amateur record books, after it was learned that he had played baseball in the semi-professional bush-leagues in 1909 and 1910. Despite competing against him in the 1912 Olympics, Brundage, who finished fifth in the decathlon behind Thorpe, resisted all attempts to restore the winner's name to the official history of the Games. Although Thorpe was a broken alcoholic, close to death, Brundage argued that 'forgiveness would tarnish the sanctity of our amateur sport'. Brundage would be linked for ever to the two

greatest athletes of the first half of the century. One was black; the other was an American Indian. Slavery Avery had outlasted both of them. (s. 279f)

Avery Brundage, en av idrottsvärdens mäktigaste män under 1900-talet, inkarnerade alltså både det klassmässiga och rasmässiga förtrycket inom idrotten, genom att under hela sin karriär, som sträckte sig fram till 1972 då han avgick som IOK-ordförande, hålla benhårt på amatörreglerna och genom sitt sätt att behandla icke-vita idrottare som Owens och Thorpe; som syndabockar och varnande exempel. (Brundage avled 1975.)

Om än Owens nu hade fått en drägligare tillvaro och ett erkännande, genom Associated Press, som den främste idrottaren under första halvan av 1900-talet, var det ännu vid slutet av 1960-talet miljoner amerikaner som aldrig hade sett nationens svarte hjälte Jesse Owens tävla i Berlin 1936, helt enkelt beroende på att inte ett enda klipp från hans legendariska bedrifter mitt inne i hjärtat av Hitler-Tyskland visats på amerikansk TV (McRae, s. 362ff). Anledningen till detta kan bara stivas rasism. En dokumentärfilm om Owens segerrika uppvisningar i Berlin-OS, samt hans återkomst till idrottsvärlden tillsammans med basketlaget Harlem Globetrotters, hade färdigställts 1964 av Bud Greenspan, men de tre stora TV-nätverken ABC, NBC och CBS ansåg den vara för ”svart” för den breda – läs: vita – publiken.

Den 30 mars 1968, fem dagar innan mordet på medborgarrättsledaren Martin Luther King, Jr, visades äntligen dokumentärfilmen om Owens på amerikansk TV – av ett oberoende sportnätverk med 180 stationer runt om i USA. Effekten kom omedelbart: Owens var tillbaka i rampljuset och fick återigen svara på frågor om Hitler och nazisterna när han litet tafatt sökte en jämförelse mellan den politiska situationen i Tyskland 1936 och ras-motsättningarnas USA 1968. Mer om det längre fram.

De-segregeringen av idrottslivet under 1940- och 1950-talet

En händelse av viktig symbolisk betydelse ägde rum 1936, då ett college-lag i fotboll från Södern, University of North Carolina, åkte norröver för att möta New York University – och genomförde matchen utan att protestera mot den svarte spelaren i New York-laget (som hette Ed Williams) med den obligatoriska oförskämdheten ”Would you want your daughter to marry one?”. Detta förbättrade förvisso inte rasrelationerna över en natt, utan fortfarande vägrade de flesta sydstatslag att möta motståndare från norr som hade svarta i laguppställningen. Dock inträffade ibland, som i fallet ovan, undantag, och varje gång detta hände slogs det upp stort och triumferande i svart press. Det skulle dock dröja till efter kriget innan utvecklingen mot ökad rättvisa och jämlikhet inom idrotten tog ordentlig fart.

Av helt avgörande betydelse för de-segregeringen av det amerikanska idrottslivet efter andra världskriget var att baseballspelaren Jackie Robinsons som första svarta spelare deltog i en Major League match 1947 (han hade skrivit på för organisationen bakom laget redan 1945). Eller som det står i *The Unlevel Playing Field*: ”Robinson was arguably the person who launched the American era of racial integration after World War II.” (s. 216)

Att ta detta steg var modigt av Robinson, som fick utstå många former av trakasserier och även dödshot av människor som ville fortsätta hålla svarta på avstånd från den högsta baseballigan. Under lång tid framåt fick Robinson, och andra efter honom, känna på rasförtryckets fortsatta verkningar då de inte tilläts sova på samma hotell eller äta på samma restauranger som sina vita lagkamrater – erfarenheter som förstås också präglade tillvaron för Jesse Owens och Joe Louis trots deras respektive framgångar på den internationella idrottsarenan i USA:s och ”demokratins” tjänst.

Men i och med att Jackie Robinson bröt rasvallen i nationalsporten baseball började alltså de svarta att så sakteliga få tillträde till de stora ligorna och evenemangen. Samma år, 1947, öppnades till exempel boxningstävlingen Golden Gloves i Washington för första gången upp för svarta deltagare. Året innan, 1946, påbörjades re-integreringsprocessen inom NFL, efter att svarta hade utestängts 1933 (NFL, den professionella fotbollsligan, var vid denna tid inte lika dominerande som den kom att bli efter televisionens genombrott, utan både baseball och den amatöristiska och traditionsbemängda collegefotbollen var fortfarande större).

Efter detta var andra delar av samhällsapparaten tvungna att följa med i utvecklingen, och 1948 kom ett presidentbeslut om att segregeringen inom militären skulle upphävas – något som också skall ses mot bakgrund av det ”kalla kriget” vid denna tidpunkt. Hur skulle USA kunna stå upp för demokrati och medborgerliga rättigheter mot kommunistländerna med Sovjet i spetsen om inte alla befolkningsgrupper i det egna landet kom i åtnjutande av dessa rättigheter?

Under 1950 tilltog integreringen inom idrotten samtidigt som rasmotsättningarna på många håll hårdnade och förvärrades till följd av kvardröjande rasistiskt motstånd emot de påbörjade demokratiseringsprocesserna. I södern pågick fortfarande lynchningar, som den av Emmet Till 1955. Klart är dock att idrotten på många sätt kom att bli ett avantgarde i utvecklingen mot ökad integrering och de-segregering i det amerikanska samhället, även om det också fanns de som varnade för att en alltför stor upptagenhet kring vad som skedde inom idrotten, och med de svarta stjärnorna, kunde leda till mindre intresse och uppmärksamhet för den större och viktigare kampen för frihet på samhällsarenan i stort.

Under denna period började också kvinnliga, svarta idrottare att lysa upp stjärnhimlen, som Althea Gibson (f. 1927), vilken som första afro-amerikan vann French Open 1956; året efter vann hon både Wimbledon och U.S Lawn Tennis Association (USLTA) championships (nu alltså de-segregerad). Året därpå, 1958, vann hon återigen både Wimbledon och USLTA-mästerskapen, varefter hon drog sig tillbaka från världstennisen. Ett par år efter, 1960, slog Wilma Rudolph igenom vid OS i Rom 1960 där hon vann guld på 100 m., 200 m. samt 4 x 100 m.

Medborgarrättsrörelsen och ”Black Power” under 1960- och 1970-talen

Om framstegen i spåren av den tidiga medborgarrättsrörelsen under 1950-talet gav utrymme till optimism och framtidstro kom detta mycket på skam under 1960-talet, då det ras-

politiska klimatet och konflikterna hårdnade ytterligare på sina håll, även om många seg-rar också vanns, som då FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna utvidgades 1965 med en konvention mot rasdiskriminering.

Många svarta idrottare hamnade under 1960-talet i en komplicerad situation, då de av svarta aktivister inom bland annat studentrörelsen avkrävdes politisk engagemang och uppoffringar genom att exempelvis bojkotta tävlingar med diskriminerande förtecken och traditioner, något som kunde leda till att de missade stora möjligheter till att göra sitt namn känt, kvalificera sig till än större tävlingar och även tjäna en del pengar. Dilemmat låg i att de riskerade att pekats ut som "Uncle Toms", tysta medlöpare till det vita förtryckarsystemet, om de inte ställde upp på diverse aktioner och demonstrationer.

Hela denna process, politiseringen av de svarta idrottarna och deras kamp mot kvarvarande former av rasism, skildras mycket ingående i boken *Not the Triumph but the Struggle. The 1968 Olympics and the Making of the Black Athlete*, av Amy Bass, som bland mycket annat visar hur man lyckades få slut på den långa användningen av den nedlåtande beteckningen "Neger" och i stället lyfta fram termen "Black" (s. 85).

Den som mer än någon annan kom att symbolisera medborgarrättskampen inom idrotten under 1960-talet var förstås Muhammad Ali, som bytte ut sitt, som han menade, slavnamn "Cassius Clay", konverterade till islam samt vägrade infinna sig för tjänstgöring i Vietnam, vars folk han inte ansåg sig ha något otalt med. Andra viktiga personer med afro-amerikanskt ursprung var Harry Edwards, Tommie Smith och John Carlos, de båda sistnämnda odödliga genom sin demonstration på prispallen efter att ha kommit etta respektive trea vid 200-metersloppet i Mexiko-OS 1968. Dessa tre var ledande i den bojkottorganisation som skapades inför OS i Mexiko 1968.

Harry Edwards, med egen bakgrund som talangfull collegeidrottare, var 1967 en 25-årig lärare i sociologi vid San Jose State University (McRae, s. 358). Enligt Edwards var det två viktiga händelser som ledde till att bojkottplanerna började ta form under slutet av 1967 och början av 1968, efter att på allvar ha börjat ventileras i samband med den första National Conference of Black Power i Newark, New Jersey, i juli 1967 (Bass, s. 88f).

Det var, för det första, Tommie Smiths uttalande till en reporter vid University Games i Tokyo, att en olympisk bojkott genomförd av svarta idrottsmän var en möjlighet. Detta uttalande var en utlöpare av de politiska markeringar som Smith gjort åren innan. År 1965, exempelvis, anordnade magasinet *Track and Field News* en till synes oskyldig rundfrågning med anledning av sin artikelserie "Profiles of Champions". De flesta av Smiths svar reflekterade hans önskan att bli en framgångsrik sprinter, få goda betyg och få ett arbete som lärare etc., men när han fick frågan om det var något som han ogillade svarade han: "Att bli exploaterad."

Det var, för det andra, den protestaktion som Edwards arrangerade vid San Jose State University hösten 1967 mot den uttalade rasismen vid skolan, vilket ledde till att säsongens öppningsmatch i fotboll mot University of Texas fick ställas in; det var första gången något liknande hänt i USA. Därefter organiserade Edwards en rad kända idrottsmän, bland andra Tommie Smith och John Carlos, i en bojkott i februari 1968 av hundraårsjubileumstävlingen för New York Athletic Club, som var stängd för svarta men som inte drog sig för att tjäna pengar på svarta vid idrottsarrangemang.

Därefter riktades bojkotthotet in mot OS i Mexiko samma år, en aktion organiserad inom ramen för den av Edwards och andra grundade organisationen "the Olympic Project for Human Rights" (OPHR). En av anledningarna till bojkotten var IOK:s planer på att låta det rasistiska Sydafrika åter delta vid de olympiska spelen – en av dem som förordade det var Avery Brundage, som också hade varit emot en bojkott av spelen 1936 (McRae, s. 362). Detta kom att bli den mest infekterade men också en av de mest betydelsefulla av 1960-talets alla raskonflikter inom idrotten och samhället i övrigt.

En som kom att bli indragen i konflikten var Jesse Owens, som dock framhöll att om den föreslagna amerikanska bojkotten av Berlin-OS blivit av så skulle han inte ha fått den möjlighet att "chockera nazisterna" som han nu fick. Av denna anledning var Owens emot en bojkott av Mexiko-OS 1968 och tyckte att sprinters som Tommie Smith, John Carlos och Lee Evans, samt en extraordinär längdhoppare som Bob Beamon, förtjänade möjligheten att sätta sina avtryck i historien vid spelen i Mexiko.

Enligt Harry Edwards skall John Carlos emellertid ha ställt sig frågande till hur Owens kunde påstå att idrottstävlingar förde vita och svarta närmare varandra med tanke på den fortsatta rasism Owens själv utsattes för när han kom hem till det USA som officiellt hyllat hans insatser i Berlin. Ett skriftligt uttalande från Tommie Smith i december 1967 visade att denne var något kluven inför bojkottplanerna. Han ville förvisso gärna delta i de olympiska spelen, men han menade sig också inse det politiskt och socialt problematiska i att som svart tävla för en nation, USA, där majoriteten av den svarta befolkningen led under rasdiskriminering. En skribent i *Los Angeles Times*, Jim Murray, försökte plocka en enkel poäng genom att likna Smith vid ett barn som håller andan för att göra föräldrarna oroliga. Murray hade dock inte varit med vid de tretton tillfällen då Smith och hans grvida hustru nekats hyra bostad i San Jose under sommaren 1967 på uppenbart rasistiska grunder (McRae, s. 364).

Jesse Owens, som hade gjort samma förnedrande erfarenheter, föredrog dock att fokusera på den till synes mindre fördomsfulla idrottsarenan. Han var övertygad om att de svarta i USA nalkades det förlovade landet via idrotten. Detta år, 1968, dominerades boxningen och löparbanorna av svarta. Ännu mer betecknande var att en fjärdedel av alla baseballspelare i Major League var svarta, liksom en tredjedel av spelarna inom den amerikanska fotbollen (NFL) och drygt hälften av basketspelarna i NBA. Vidare var majoriteten av "superstjärnorna" inom baseball och amerikansk fotboll svarta medan NBA:s årsbäсталag ("all-star team") som valts ut av tidningen *Sporting News* bestod av bara svarta.

Tommie Smith, John Carlos och deras kollegor underströk att diskrimineringen av svarta trots detta fortsatte i det amerikanska samhället. Ett exempel på det var att bara ett lag i NBA, Los Angeles Lakers, frångick principen att svarta och vita spelare inte skulle dela rum i samband med matchresor. Dessutom använde sig de flesta lag inom NFL och baseballigan, NBL, av ett inofficiellt kvotsystem, som begränsade antalet svarta spelare (i syfte att inte skrämja bort den vita publiken), samtidigt som den i USA så stora universitetsidrotten genomströades av rasism, från San Jose till universitetet i Texas.

Styrkan i kraven på bojkott av Mexiko-OS avmattades emellertid när IOC föll till föga och åter satte Sydafrika i blockad till följd av dess apartheidsystem, vilket öppnade för

OS-deltagande av övriga afrikanska länder som annars hotade bojkotta spelen även de. De svarta idrottarnas bojkott mot OS avväjdes i sista stund.

På plats i Mexiko som expertkommentator för radiobolaget Mutual Broadcasting fanns Jesse Owens, som också skrev en entusiastisk artikel i *TV-Guide* inför spelen. För radiolyssnarna berättade Owens att han fortfarande kände olust över ”allt prat om bojkott och Uncle Toms. Jag är tillräckligt gammal för att vara deras farbror [uncle] men jag är inte deras Tom. Vi behöver inte sånt här tjafs. Låt killarna gå ut där och tävla, bara.” (McRae, s. 366f)

Spelen började bra för de svarta i USA:s team. Sprintern Jim Hines, som hela tiden tagit avstånd från bojkottplanerna och sagt sig vara villig att åka till Mexiko om han så skulle vara den ende svarte i truppen, vann 100-metersfinalen på tangerad världsrekordtid (9,9 sekunder). Tommie Smith och John Carlos, de båda 200-meterslöparna som alltså varit ledande språkrör för bojkottorganisationen, hade så långt begränsat sig till en stilla protest. När Smith fick frågan om hans enträgna vägran att motta en eventuell medalj ur IOC-presidenten Avery Brundages hand berodde på ”Sydafrika-frågan” svarade han kort och otvetydigt: ”Ja.” Smith fick sin guldmedalj och Brundage såg till att hålla sig borta från prisutdelningen.

Tommie Smith och John Carlos fullföljde protesten mot rasdiskrimineringen i USA genom att på prispallen höja var sin näve med svart handske på – en bild som kommit att bli emblematiske för 1960-talets hela medborgarrättsrörelse. Protesten fick en enorm genomslagskraft eftersom detta var de första olympiska spel som direktsändes över hela världen via satellit. Att tävlingarna via TV-mediet skulle komma att få en global räckvidd och att detta skulle utnyttjas var något som Edwards och de andra inom OPHR var helt på det klara med – först genom själva bojkottplanen och den uppmärksamhet hotet från de svarta att dra sig ur OS fick, sedan när bojkotten inställdes i form av en protesthandling på plats, genomförd av Smith och Carlos när de höjde sina Black Power-nävar på prispallen (Bass, s. 99–105, 111, 235–240). Silvermedaljören, Peter Norman, hade ett OPHR-märke på bröstet, medan Smith och Carlos stod utan skor, som en symbol för de svartas utsugning och fattigdom.

Genom denna handling, utförd inför en TV-publik som beräknas ha uppgått till cirka 400 miljoner människor, konfirmerades den kollektivt genomförda omvandlingen från ”Neger”-idrottare till ”svart” idrottare. Det var en i högsta grad *identitetspolitisk* markering, eftersom det skedde inom en nationalistisk kontext, under hägnet av den amerikanska flagga vars traditionella, symboliska betydelse (frihetens och möjligheternas land) däri-genom fick en annan innebörd (i detta land misskrediteras och förtrycks en del av befolkningen). Smith och Carlos gav här uttryck för en delvis annan, kollektiv identitet än den som av hävd brukat tilldelas även de svarta idrottarna, den som ”amerikaner”. Här visade man att man lika mycket tillhörde en pan- och afro-amerikansk gemenskap som en all-amerikansk gemenskap, oftast definierad i de vitas intresse.

Framsteg, protest och alienation i ”idrottsfabriken” från 1970-talet och framåt

Det var först efter 1960-talet som den första, svarta personen anställdes som manager för ett Major League-lag, eller som TV-kommentator för någon av de stora, landstäckande TV-bolagen i samband med NBA-matcher i basket. Många segrar var vunna och många framsteg hade gjorts inom ramen för medborgarrättsrörelsen under 1950- och 1960-talen. Ett mått på det var att antalet svarta borgmästare i USA steg från åtta 1971 till 135 år 1975. Till och med sydstaterna fick sina svarta borgmästare under 1980- och 1990-talen, i städer som Birmingham och Atlanta.

Allt var dock inte vunnit, många problem kvarstod. Många svarta idrottare kunde med bitterhet konstatera att de utanför tävlingsarenan inte var en del av kollektivet, att de vita höll sig på sin kant. Många tyckte också att de utnyttjades rent fysiskt i alltför hög grad. Det var till exempel länge svårt för svarta spelare att erövra den prestigefyllda platsen som spelfördelande Quarterback i ett fotbollslag, eftersom nedlåtande fördomar om svarta som mindre intelligenta ännu levde kvar. Forfarande rådde i stort sett samma arbetsorganisation som på slavägarnas bomullsplantager: de svarta fick göra grovjobbet medan de vita, med några få undantag (som exempelvis den politiskt okontroversielle fotbollspelaren O. J. Simpson) höstade in pengar, makt och prestige. Dessutom var det, och är det fortfarande, få svarta i ledningen för de största lagen i de stora ligorna och för dess organisationer.

Svart kulturkritik: rasrelationer och idrott vid ingången till 2000-talet

Idag domineras många av USA:s stora idrotter av afro-amerikaner. Till och med på golfbanan har en svart spelare kommit att dominera, Tiger Woods. Att svarta idrottare som Woods och basketspelaren Michael Jordan kommit att få stor symbolisk betydelse som exempel på de till synes obegränsade möjligheter till social mobilitet som står de svarta idrottarna till buds idag, med enorm rikedom som följd, kan på sitt sätt vara bra, eftersom de i egenskap av rollmodeller tjänar som motvikt till den kriminellt baserade gemenskapen bland innerstadsgäng.

Inte heller detta är dock odelat positivt. Det har i den mediala offentligheten kommit att uppstå en förenklad dikotomi eller motsättning mellan just gangstern/gängledaren å den ena sidan och den framgångsrike idrottsmannen med stora sponsoravtal å den andra, som om detta vore de enda framkomliga vägarna för svarta unga män i dagens amerikanska samhälle. Det har skapats en ”visualiseringsprocess” där andra och, kan man tycka, attraktiva professioner som läkare, lärare och advokater inte alls ges samma synlighet och (hjälp-)status som idrottsmännen. Många unga och utbildade svarta män förleds genom denna mediala överrepresentation av framgångsrika och glamourösa idrottsmän till att tro att chanserna att lyckas som exempelvis basketspelare är betydligt större än vad de i själva verket är – något som bland annat framkommer i den Oscarsbelönade dokumentärfilmen *Hoop Dreams* (1995).

Litteratur

- Bass, Amy (2002): *Not the Triumph but the Struggle. The 1968 Olympics and the Making of the Black Athlete*, Minneapolis & London: University of Minnesota Press.
- McRae, Donald ([2002] 2003): *In Black and White. The Untold Story of Joe Louis and Jesse Owens*, London: Scribner. (Titel på den amerikanska utgåvan: *Heroes Without a Country: America's Betrayal of Joe Louis and Jesse Owens*)
- Wiggins, David K. & Patrick B. Miller (2003): *The Uneven Playing Field. A Documentary History of the African American Experience in Sport*, Champaign, IL.: University of Illinois Press.